

Historietes valencianes del XIX

Els pioners del tebeo

Fonaments

23

Historietes valencianes del segle XIX

Els pioners del tebeo

Jordi Giner Monfort

institució
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació

VALÈNCIA, 2018

© Jordi Giner Monfort, 2018

© De la present edició:

Institució Alfons el Magnànim-CVEI

Diputació de València, 2018

Disseny de la coberta: Espai Paco Bascuñán

Disseny de la col·lecció: Vicent Ferri

Il·lustració de la coberta: *Percances de un borracho*, d'Antoni Traver

Revisió ortogràfica: Joan Giner Monfort

ISBN: 978-84-7822-765-5

Dipòsit legal: V-2066-2018

Impressió: IMPREMTA
DIPUTACIÓ DE VALENCIA

*Als meus pares, pels Camacucs.
Als meus fills, pels còmics que vindran.
A Magda, per tota la resta.*

Índex

Pròleg, <i>Álvaro Pons</i>	11
Introducció	13
D'historietes i historietistes	17
Il·lustracions i auques: els orígens de la historieta	25
Política i costums	35
La primera historieta valenciana: Salustiano Asenjo	39
Els dibuixants de <i>Para todo el mundo</i>	61
<i>Valencia Cómica</i> i l'aparició de Folchi	69
Final d'una època i principi d'una altra	109
Bibliografia	113

Pròleg

L'art que no volia ser definit

On comença el que hui anomenem còmic? La pregunta forma part, en el fons, d'un dels grans problemes que té el gènere: la resistència a ser definit. Per més que els estudiosos s'hagen apretat les meninges repetidament, han estat incapços al llarg de la història de consensuar una definició correcta de què és el còmic. Tot i que és un art, una cultura que és fàcilment identificable i recognoscible, eludeix amb habilitat qualsevol intent de categorització estricta. Potser el problema siga que el còmic és un art, sí, però també un llenguatge que enfonsa les arrels en la capacitat innata de l'ésser humà per explicar històries. Relats que primer es transmetien boca a orella, que partien del que anomenem narració oral, i que aviat van saltar a les parets a la recerca d'una transcendència major que la de l'efímera vida humana. La narrativa dibuixada va evolucionar al llarg del temps i va trobar recursos i formes que es van cimentar i que van perfeccionar aquest art d'explicar històries amb dibuixos. Un camí tan llarg com el de la civilització humana, perquè aquests dibuixos es van transformar en lletres i van donar lloc a la literatura, mentre seguien envaint qualsevol espai físic.

Els dibuixos van explicar històries en vidrieres d'esglésies, en tapissos i, fins i tot, en columnes; van començar a ordenar-se en vinyetes en les bíblies il·luminades del segle XI i van prendre forma definida en obres com les *Cantigas de Santa María*. Van recuperar les lletres que havien creat els mateixos dibuixos per incorporar-los en filacteris que donaven la sonoritat de la paraula a les il·lustracions, fins que, per fi, van abandonar la unitat dels murs per trobar en la impremta un aliat que els permetia arribar a qualsevol lector en qualsevol cantonada del món. En algun lloc d'aquest llarg camí, possiblement a mitjan segle XIX, de la mà de Rodolphe Töpffer, el còmic naix com un art amb personalitat pròpia, però encara en una evolució contínua.

Tenint en compte aquesta dificultat, l'estudi de Jordi Giner sobre els pioners del còmic sembla encara més complex i difícil, perquè rastrejar aquestes evolucions de la narració dibuixada al nostre país és enfrontar-se també a una de les tradicions més riques i fecundes de la il·lustració. L'obliga a començar al segle XVI, en les auques, autèntics protocòmics en què la narració visual s'enforteix i es consolida i, a més, s'hibrida amb aquesta altra tradició valenciana, la sàtira, fins a arribar al moment crucial de 1837, quan apareix en *El Fénix* la primera de les historietes valencianes, *Percances de un borracho*. Des d'ací i fins al començament del segle XX, Giner fa una tasca d'arqueologia minuciosa que permetrà entendre la importància que va tindre el còmic posteriorment al País Valencià. És impossible comprendre l'esplendor de l'escola valenciana dels anys 40 i 50, l'originalitat i l'avantguarda dels autors dels 80 o el moment de creació vibrant del còmic valencià al segle XXI sense tot aquest passat de creixement i evolució de la narrativa gràfica valenciana, sense aquest pòsit que, amb el temps, ha donat algunes de les millors obres de la cultura del nové art.

Historietes valencianes del XIX. Els pioners del tebeo és un treball titànic, però necessari i fonamental per a l'estudi i l'anàlisi futurs del còmic valencià.

Álvaro Pons

Introducció

Segurament moltes persones que estem llegint açò hem llegit algun tebeo en la nostra infància. A alguns ens tocà l'època de *Mortadelo*, i potser alguns dels lectors del *Guerrero del antifaz* o *Lily* se senta atret per la lectura d'aquest volum. Els més majors encara recorden *Flechas y Pelayos*, la ferramenta per a inocular la doctrina franquista als infants de la postguerra. Potser encara queda algú que recorde els vells tebeos de la Segona República. Poques persones hauran viscut ja en persona les revistes satíriques de principis de segle, com *Pulgarcito*, *En Patufet* o *KKO*, cada vegada més difícils de trobar als rastrells que s'escampen per la geografia del País Valencià, i autèntiques desconegudes si no fóra per la tasca de recuperació d'alguns col·leccionistes entestats en trobar-ne. I abans? Hi havia res abans? Molt sovint s'ha escrit al voltant dels autors del primer terç del segle xx, que encara romanen a la memòria de generacions d'àvids lectors d'histories. En canvi, els seus mestres, en el sentit més estricte de la paraula, no apareixen pràcticament en cap text divulgatiu (Martín, 2000a; Porcel, 1992).

El text que es presenta tot seguit intenta posar ordre en aquelles primeres generacions d'il·lustradors que nasqueren al recer de l'explosió sicalíptica que es produí a finals del segle xix. Aquesta primera explosió, afavorida per lleis de premsa més permissives i noves tecnologies de reproducció de les imatges, acabaria per eclosionar en el segle xx en revistes ben nostrades com ara la segona època de *La Traca*, sense cap mena de dubte la més exitosa en termes d'audiència i difusió. No debades, la tirada de *La Traca* va arribar a superar el mig milió d'exemplars l'any 1931, cosa que no repetiria cap mitjà de comunicació escrit fins ben acabat el franquisme (Laguna, 2015).

D'altra banda, no és casualitat que les primeres històries aparegueren majoritàriament incloses dins de revistes més o menys dedicades a l'humor. La història com a producte cultural en si mateix no s'acabarà de deslligar d'altres publicacions periòdiques fins a ben entrat el segle xx, fins i tot en el cas dels

Estats Units, on els *comic books* no es popularitzen fins a la dècada del 1930 (Sabin, 1996). Fins aleshores, doncs, acompanyarà revistes o periòdics, com ho segueixen fent hui en dia les noves generacions de dibuixants en els apartats humorístics de la premsa considerada seriosa.

Molt sovint s'ha citat el 17 de febrer de 1895 com a data clau en l'aparició de la primera historieta: *The Yellow Kid*, de Richard F. Outcault. No és casualitat que aquella primera historieta seriada apareguera lligada a un periòdic dels Estats Units d'Amèrica, en aquest cas el *New York World*. Des d'aleshores hi ha hagut un consens, especialment en el món anglosaxó, tot i que com tants altres fenòmens es va estendre ràpidament per tot arreu, en assenyalar aquella data com el punt d'inici de la historieta moderna. No obstant, no són pocs els investigadors espanyols que han situat l'origen de la historieta en anys anteriors a 1895, però pràcticament a tots els uneix el fet de situar-la en capçaleres de Barcelona, Madrid o Sevilla (Martín, 2000a, 2000b; Barrero, 2011). En aquest sentit, l'objectiu d'aquest text no és fer un gran descobriment, sinó recuperar aquells il·lustradors que, progressivament, s'atreïren a estampar els seus noms en els dibuixos còmics, irònics o de crítica política i ho feren utilitzant successions de vinyetes on articulaven un relat narratiu. A més de tot això, es tracta de fer-ho des d'una òptica valenciana i en valencià, com alguns d'aquells primers historietistes també tractaren de fer amb major o menor fortuna.

Dit això, val a dir que el mercat de les publicacions còmiques i satíriques del segle XIX a l'Estat espanyol estava, com ho està hui en dia el mercat periodístic, dominat per les grans capçaleres de Barcelona i Madrid. Allà era on hi havia les publicacions còmiques de major tirada (*Madrid Cómic*, *Barcelona Cómic*, *L'Esquella de la Torratxa*, etc.), on col·laboraven els dibuixants de més renom i, en definitiva, s'erigiren en un model a seguir a la resta dels territoris. Els grans dibuixants d'aquell moment (Cilla, Mecachis, Demócrito i altres) estaven normalment vinculats a les publicacions de referència d'ambdues capitals. És per aquest motiu que no és estranya l'aparició d'alguns d'aquests dibuixants de renom en les revistes valencianes, ja que potser eren utilitzats com a reclam per al públic lector. Tot i no ser valencians, també ens centrarem en la seua obra i en el pas per les capçaleres valencianes.

Ha estat la curiositat la que ha encès el desig per conèixer més al voltant de la història, no només dels nostres il·lustradors, sinó també de les revistes en què estamparen les seues signatures i pseudònims. No hem pretès fer una anàlisi

a l'ús de l'obra artística dels il·lustradors, una feina que ultrapassa les nostres intencions i capacitats, sinó més bé espigolar per les revistes a la recerca d'allò que ens semblava poc conegut. La recerca ha anat ampliant-se, a poc a poc, amb l'objectiu de conèixer millor els nostres il·lustradors, i ha arribat a ser detectivesca, amb visites a cementeris incloses, en busca de rastres perduts. Així, el que trobarem a les pàgines que segueixen és una mena de catàleg explicatiu d'histories publicades a la premsa valenciana, principalment de l'últim terç del segle XIX i dels seus autors, en el cas que siguen coneguts.

L'estudi que presentem deu una gran part a cadascun dels investigadors que ens han precedit en l'estudi de la il·lustració gràfica i la historieta, de manera que només aspira a recopilar, completar o omplir els buits d'altres investigacions. També deu gratitud a les biblioteques i a les hemeroteques que hem consultat, i al bon treball del personal encarregat de la seua gestió. Ací cal citar la Biblioteca Valenciana, l'Hemeroteca Municipal de València i l'Arxiu del Museo Nacional de Cerámica y Artes Suntuarias González Martí. I de manera especial, cal donar les gràcies als erudits que tingueren la idea de conservar aquelles revistes còmiques, sicalíptiques, fins i tot políticament compromeses, especialment a Josep Navarro Cabanes, Nicolau Primitiu i Manuel González Martí, tres homenots nascuts al segle XIX que donaren els seus fons hemerogràfics a diferents institucions per al seu estudi i difusió. També ha sigut molt important l'aportació dels investigadors de les publicacions periòdiques a les nostres hemeroteques i biblioteques. És una feina laboriosa de documentació i anàlisi que es realitza des del segle passat, i sense la qual el panorama hemerogràfic seria molt més confús del que és ara mateix. En aquest sentit caldria destacar l'aportació de Ricard Blasco i l'equip de col·laboradors que confeccionaren *La premsa del País Valencià 1790-1983*. També hem de citar les fonts locals i comarcals de premsa d'Elx, d'Alacant i de la Marina Alta, que ens han ajudat a valorar el fenomen de la il·lustració a les revistes publicades fora de l'àmbit de la ciutat de València, i fins i tot detectar algunes col·laboracions de coneguts dibuixants. Ara bé, s'ha de dir que les il·lustracions, sovint considerades de segona categoria, i especialment els seus autors –quan eren coneguts–, han passat sovint desapercebudes pels redactors d'aquests volums, la qual cosa dificulta la confecció d'un mapa de dibuixants. S'ha de destacar en aquest sentit la feina dels pioners, Luis Tramoyeres Blasco i el mateix Josep Navarro Cabanes, que realitzaren catàlegs de premsa periòdica d'una profunditat exemplar per a l'època i que hui són

referències obligades per a la consulta de material hemerogràfic valencià antic. Més recentment, cal remarcar l'obra recopilatòria d'acadèmics com Javier Pérez Rojas, José Luis Alcaide, Enrique Peláez Malagón, Vicente Pla Vives o Manuel Barrero, sense la qual seria extremadament costós trobar el fil conductor dels artistes i les seues obres. Per la nostra banda, en tindrem prou si contribuïm mínimament a retornar a la historieta la dignitat artística que tantes vegades se li ha tractat de llevar.

D'historietes i historietistes

La nòmina d'autors que han estudiat la historieta a l'Estat espanyol és bastant àmplia. Quan ens centrem en la procedència dels autors i de les capçaleres analitzades, però, el resultat és descoratjador: pràcticament totes les monografies consultades ignoren sistemàticament els il·lustradors valencians i les revistes publicades en el nostre territori. En canvi, se centren en les capçaleres madrilenyes i, en menor mesura, en les barcelonines. En aquest sentit s'ha de destacar la feina realitzada per investigadors valencians com José Enrique Peláez Malagón (1998) i José Luis Alcaide (1999), que han estat els pioners en l'anàlisi de les il·lustracions seriadades publicades en les revistes valencianes del segle XIX.

Però si algun teòric ha destacat en l'estudi dels orígens de la historieta a l'Estat espanyol, ha estat Antonio Martín, qui s'hi ha dedicat des dels anys setanta del segle passat. Fa uns anys publicava una necessària obra monogràfica centrada íntegrament en els pioners de la historieta espanyola, on quedava fixada oficialment la data de la primera historieta de la península, dibuixada per José Luis Pellicer i publicada en *El Mundo Cómic* (Madrid, 1872) el 30 de març de 1873: «Por un Coracero». Sorprén, però, no trobar ni una sola referència a publicacions i il·lustradors valencians de l'època. Martín dedica la seua monografia gairebé per complet a les publicacions de Catalunya i Madrid, excepció feta d'alguna publicació basca (*El thun thun* i *La semana euskera*) i fins i tot filipina (*Manililla*). Aquesta és una característica que trobem no només en l'obra de Martín sinó també a altres monografies com la que Valeriano Bozal va dedicar a finals dels anys setanta a la il·lustració gràfica espanyola del segle XIX (Bozal, 1979).

Això no hauria de quedar en un gemec d'extraradi, sinó en un aclariment previ sobre l'àmbit de la investigació i les fonts documentals utilitzades. Per la nostra part som conscients que tenim molts límits: el primer és geogràfic, perquè tot i parlar d'historieta valenciana, centrem la recerca pràcticament en les publi-

POR UN CORACERO...

La estantería.—Son riquísimos; los de esta última saca han salido muy buenos.

—¡Demonio! ¡Qué humo hace, y qué sabor tan malo tiene!

—¡Otro fósforo! ¡El arderá!

—¡Caramba, si tiene una capa tan mala!

—¿Otra vez apagado? ¡Pues yo he de hacerle arder!

—Sudo la gota gorda; estoy rendido. ¡Mozo, mozo!

Figura 1. J.L. Pellicer: Por un coracero (1). *El mundo Cómico*, (1873).

Font: Biblioteca Virtual de Prensa Histórica.

este contada por PELLICER.

—Ya no puedo más!

—¿Otra vez? ¡Por vida de...!
¿Dónde habrá un fosforero?

—Que esté bien llena la caja,
y que sean buenos.

—Sí, sí, ¡cualquiera lo
hace andar!

—Me arrimaré á la
tapia para hacer fuerza.

—¡Ay de mí! ¡Que me muero!

¡A la casa de Socorro!

—Seis meses llevo de enfermedad.
Siempre que veo al médico le digo:
¿Me da Vd. lumbre?

—¿Estanco nacional, eh? ¡Ah
pícaro! ¡No se me olvidara, no!

Figura 2. J.L. Pellicer: Por un coracero (2). *El Mundo Cómico*, (1873).

Font: Biblioteca Virtual de Prensa Histórica.

cacions editades a la ciutat de València. Malgrat això, sabem que el mercat de revistes satíriques era present en altres zones com la Marina Alta, Alacant o Elx (Ballester *et al.*, 1993; Moreno, 1995; Ors, 1984). A més, no les hem pogut consultar totes, sinó només aquelles que es troben en arxius públics, especialment a la Biblioteca Valenciana, l'Hemeroteca Municipal de València i el Museo Nacional de Cerámica y Artes Suntuarias Manuel González Martí. També hem deixat de banda els periòdics de l'època, on sí que era present l'humor gràfic en una sola vinyeta o la caricatura. No obstant això, sí que els hem utilitzat per a recollir informacions puntuals sobre els artistes, les seues vides i les publicacions en què apareix la seua obra.

Ens centrem així en les revistes, ja siguen satíriques, literàries o del tercer tipus de periodisme valencià de què parla Navarro Cabanes: «bilingüe, chavacá, d'idees avançades i notes sicalíptiques a tot past» Navarro Cabanes, 1928: 7). Una altra qüestió a tindre en compte és que ens hem centrat en la segona meitat del segle XIX. Hem posat com a límit superior l'any 1900, una data especial per una qüestió de psicologia col·lectiva si es vol –pel canvi de segle– però també perquè, com veurem, és una data que separa, d'alguna manera, dues generacions de dibuixants valencians. Per últim, hem de remarcar que no tractarem exclusivament d'il·lustradors i dibuixants valencians, sinó de tots aquells que van publicar historietes en revistes valencianes (catalans, madrilenys, gallecs, andalusos, etc.), tot i que prestarem una atenció especial als artistes autòctons. Val a dir que el contingut de les historietes, vist des de l'òptica actual, planteja dilemes ètics en tant que l'humor es basa en el masclisme, el maltractament als animals, l'homofòbia, etc. Totes aquestes temàtiques eren considerades humor blanc, dins una escala en què la crítica política ocupava l'escalafó més alt, el que podia conduir el dibuixant o l'editor a la presó. D'altra banda, quan parlem de dibuixants i il·lustradors ho fem sempre en masculí perquè no s'ha localitzat cap il·lustradora que signara historietes en la premsa valenciana del segle XIX. Malgrat tot, podria ser que algun dels pseudònims dels què tractarem fóra d'una dona. La presència de dones a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles està provada des del segle XVIII, tot i que els llocs que ocuparen sempre foren honorífics i vinculats més a la pintura que a la resta d'especialitats (López Palomares, 1995).

Pel que fa a les monografies dedicades a la historieta valenciana, n'hi ha hagut unes quantes durant els últims anys: la primera que veié la llum va ser la

Historia del Tebeo Valenciano (1992), una obra col·lectiva en fascicles coordinada pels germans Porcel i editada pel diari *Levante-EMV*. Hi apareix un apartat sobre la relació entre auques i tebeos i un altre que tracta en part les revistes satíriques valencianes de final del segle XIX i principi del XX, especialment *La chala* i *La traca*. Els autors no consideren les revistes satíriques com a vertaderes revistes d'historietes, sinó més bé setmanaris que inclouen episodis en vinyetes, que en dediquen poc espai i que són més bé acudits en seqüències. L'obra posterior de Pedro Porcel, *Clásicos en Jauja. La historia del tebeo valenciano* (2002), aprofundeix més en les revistes valencianes de final del XIX i principi del XX, encara que dedica el gros de l'obra a la historieta valenciana contemporània. Porcel situa en aquesta obra l'auca «Historia de Milá» (1889) com a primera historieta publicada a València.

Les revistes de principi del segle XX han estat analitzades d'una manera més exhaustiva per José Luis Alcaide i Javier Pérez Rojas en la seua obra *La ilustració gràfica a València. Del Modernisme a l'Art Decó* (1991). Podem trobar-hi una anàlisi detallada de les revistes valencianes de principis de segle: *Arte Moderno*, *Impresiones (Arte & Literatura)*, *Letras y Figuras*, *El Guante Blanco*, *Pensat y Fet* i *La Semana Gráfica* entre altres. Els autors consideren Vercher com a iniciador del tebeo valencià amb la sèrie «*Aventuras de Peret campeón de «Patinet»*», a *La Semana Gráfica* (1926). El mateix José Luis Alcaide, en la seua tesi doctoral *Manuel González Martí y la ilustración gràfica de su época (1890-1918)*, aprofundeix en el tractament de les revistes valencianes, especialment des de *Cascarrabias* (1897), setmanari que va codirigir González Martí, i se centra en aquelles publicacions en què va participar aquest.

D'altra banda, la caricatura és un aspecte íntimament lligat a la historieta, amb la qual comparteix artistes, com també succeeix amb l'humor gràfic. Ma de los Ángeles Valls va reunir en la seua obra *La caricatura valenciana en la II República* els principals il·lustradors de revistes i periòdics valencians del període republicà, a més d'alguns caricaturistes importants d'èpoques anteriors. Valls dedica un capítol del llibre a un índex onomàstic i biogràfic d'autors, amb exemples de caricatures obra de cadascun dels dibuixants referenciats.

Però qui més ha fet per investigar els orígens de la historieta valenciana és, José Enrique Peláez Malagón, autor de la tesi doctoral *La ilustración gràfica y la caricatura en la prensa valenciana del siglo XIX* (1998), l'equivalent valencià de *La ilustración gràfica del siglo XIX en España* de Valeriano Bozal. Peláez Malagón

dedica un capítol sencer als orígens de la historieta valenciana, amb el qual coincidirem en molts aspectes. A més, elabora un altre índex biogràfic d'historietistes molt útil per als investigadors. Així doncs, ens recolzarem en la seua obra, inèdita en gran part fins al moment, per tal d'esbossar els principis de la historieta valenciana.

No podem oblidar una obra a reivindicar, com és *Aucología Valenciana. Estudio Folklorico* (1942), de Rafael Gayano Lluch, que evidencia la relació entre l'auca, la il·lustració de revistes i les primeres historietes. És sense cap mena de dubte l'estudi publicat més complet sobre auques valencianes de totes les èpoques, des del segle xv fins als anys quaranta del segle xx. Per al nostre propòsit ens seran útils aquelles auques que pertanyen a l'àmbit històric que hem definit. Conté una gran quantitat de material gràfic, molt difícil d'aconseguir d'una altra manera, i també una relació d'auquers –dibuixants i poetes– molt important, especialment per a comprovar les coincidències entre aquests i pioners de la historieta valenciana.

Per acabar, i seguint amb les reivindicacions necessàries, cal anomenar l'obra de Manuel González Martí, cèlebre ceramista i historiador de l'art valencià, que és recordat, sempre en últim lloc, com l'*alter ego* del caricaturista Folchi. A banda de dibuixant de renom i investigador de la història de l'art, González Martí va recopilar abundant informació i material gràfic dels principals il·lustradors dels segles xix i xx, que actualment es troba arxivat al museu que du el seu nom. Des de 1961 tota aquesta obra gràfica que recopilà el mateix González Martí estigué exposada a la «Galería de Humoristas Españoles», dins el Museo Nacional de Cerámica y Artes Suntuarias «González Martí». Aquesta galeria suposava l'entrada de l'humor gràfic, i per extensió de la historieta, als museus, de tal manera que González Martí els elevava a l'altura d'obra d'art –una altura que encara ara costa de ser reconeguda. Allà tenien cabuda els primers il·lustradors (Ortego, Alenza, Pellicer, Mecachis, Cilla, Estruch, Demócrito, Xaudaró, etc.), però també alguns dels més joves d'aleshores.

González Martí es dedicà en vida a recollir els originals d'aquells primers il·lustradors còmics, com bé demostren els continuats articles en què explica, per exemple, de quina manera va convèncer els familiars de Cilla per tal que cediren alguns originals al futur museu (González Martí, 1941a; 1941b; 1941c; 1942a; 1942b, 1959; 1963). Tancada la «Galería de Humoristas Españoles», els originals ja no estan a l'abast del públic, on González Martí hauria volgut veure'ls, sinó en

tristos calaixos des d'on veuen passar el temps. D'aquesta manera, la caricatura, la historieta i l'humor gràfic en general s'han fet fora de l'àmbit d'allò que se suposa digne d'estar en un museu.

Per últim, s'ha de remarcar la feina enciclopèdica que suposa el *Cuerpo Gráfico de Arte Valenciano*, de referència per a l'estudi de la il·lustració gràfica valenciana i també espanyola. Es tracta de més de 70 volums on González Martí va recollir obra original, làmines i articles de diferents artistes, des d'Estruch fins a Ricardo Verde, passant per Cilla o els dibuixants del mític *TBO*. Aquesta obra forma part del fons arxivístic del Museu que porta el seu nom, però no està oberta al públic donat que només pot ser consultada pels investigadors interessats.

Il·lustracions i auques: els orígens de la historieta

El llenguatge icònic és un element clau en la cultura popular, com ho demostren els diferents tipus d'il·lustració, caricatura, humor gràfic, historieta i altres representacions presents durant el segle XIX, especialment en les publicacions periòdiques impreses sobre paper. L'origen del llenguatge icònic es perd en l'antiguitat del temps i arriba des dels relleus egipcis als mosaics romans. En el cas valencià, però, fou determinant la influència de la indústria ceràmica i molt especialment l'estil dels socarrats, taulells i manises (Gayano Lluch, 1946: 47). Aquesta influència serà fonamental, per exemple, sobre les auques i els rodolins, antecedents directes de les historietes tal com les coneixem hui en dia, i que en la pràctica es remunten al segle XVI.

L'auca naix com a manifestació artística de manera paral·lela al joc de l'oca i altres jocs similars –el paral·lelisme etimològic així ens ho indica. Es tracta generalment d'un full de paper, que potser en l'origen tenia una funció augural i endevinatòria, en la mesura que apareixien elements astrològics tals com el sol o la lluna. Va ser després que van eixir les auques d'arts i oficis, on apareixen figures humanes representant oficis tradicionals, generalment fent una acció característica d'aquests, i acompanyats d'un peu d'imatge que aclareix l'ofici que practiquen. Aquest text més avant es transformarà en un rodolí, és a dir, en dos versos que rimen. En l'origen l'auca suposava l'exposició d'una sèrie de vinyetes, normalment quaranta-huit (Mestres, 1906) sense més relació entre elles que tractar el mateix tema, això és, oficis, bestiaris, astrologia, etc. Amb el pas del temps, però, això va canviar, i s'aproximaren a la historieta en la mesura que utilitzaven un llenguatge seqüencial que donava a l'auca una forma de relat més o menys estructurat.

L'origen de les auques se sol situar en terres de la corona d'Aragó, des d'on es va estendre a terres castellanes durant la primera meitat del segle XIX. Mentre les auques tenien temàtiques diverses, generalment laiques, en terres castella-